

Lietuvos filosofijos tyrimai

JUSLUMO IR ANTJUSLUMO ASIMETRIJA ARVYDO ŠLIOGERIO PATYRIMO SAMPRATOJE

Mantautas Ruzas

Lietuvos edukologijos universiteto
Filosofijos katedra
Ševčenkos g. 31, LT-03111 Vilnius
El. paštas: ruzveltas@gmail.com

Santrauka. Straipsnis skiriamas Šliogerio patyrimo sampratos tyrimui. Ši samprata yra nagrinėjama pagrečiui su Heideggerio filosofija. Patiriamas objektas Šliogerio filosofijoje, skirtingai negu Heideggerio, traktuojamas ne kaip imanentinis objektas, konstitutas intencionalių sąmonės aktų ar signifikacijos, bet kaip transcendentinis daiktas, kurio pamatinė patyrimo sąlyga – radikalus sąmonės ir daikto dualizmas. Daiktiškąją plotmę Šliogeris tapatina su grynojo joslumo plotme. Juslinė duotis Šliogerio filosofijoje, visų pirma, patiriama kaip juslinė duotis be duoties sąlygų, duotis, kuri pati yra pamatinė ir pirminė sąlyga antjuslinės duoties – kalbinės plotmės atžvilgiu. Heideggerio patyrimo sampratoje kalbinis dėmuo yra pirminis juslinės plotmės atžvilgiu: elementarus kasdienis patyrimas pirmiausia funkcionuoja kaip hermeneutinė praktika, suprantantis-interpretuojantis patyrimas.

Pagrindiniai žodžiai: Šliogeris, Heideggeris, patyrimas, ontologija, epistemologija, objektas, subjektas

Šiame straipsnyje analizuojama patyrimo problematika vėlesniuose sisteminiuose – „post-heidegerinio“ Šliogerio filosofijos periodo¹ – veikaluose (*Alfa ir Omega*, *Niekis ir Esmas*). Heideggerio filosofijos įtaka ir šiuo periodu išlaikė svarbų statusą, nors ir negatyviu pavidalu. Kitaip sakant, „post-heidegeriniame“ etape Šliogerio filosofijos ontologinės ir epistemologinės nuostatos steigiasi radikaloje polemėje konf-

rontacijoje tiek su Heideggerio filosofija, tiek apskritai su fenomenologinės filosofijos tradicija. Šliogerio filosofija funkcionuoja kaip Heideggerio fundamentinės ontologijos de(kon)strukcija – episteminė pastanga peržengti prasminio (kalbos) horizonto rėmus, bet taip pat išlaikyti kritinę distanciją naiviojo realizmo atžvilgiu. Šliogeris teigia dualistinę ontologiją, tai yra principinę skirtį tarp subjektyvios imanentinės (sąmonės) ir objektyvios transcendentinės² (daiktiškosios) plotmių. Šliogerio filosofijoje transcendentinis daiktas funkcionuoja kaip tiesioginės patirties objektas – grynoji juslinė duotis, kuri ir yra galutinė ontologinė

¹ „Vakarų filosofinių tradicijų įtakų požiūriu Šliogerio filosofijos raidoje skirtingi du etapai. Pirmajame etape (*Žmogaus pasaulis ir egzistencinis mąstymas*, 1985; *Daiktas ir menas*, 1988; *Būtis ir pasaulis*, 1990; *Transcendencijos tyla*, 1996) Šliogerio filosofija formavosi veikiamą egzistencinės-hermeneutinės (heidegeriškosios) fenomenologijos, o antrasis etapas (*Niekio vardai*, 1997; *Alfa ir Omega*, 1999; *Niekis ir Esmas*, 2005) sietinas su postmoderniosios, ypač Baudrillardo, filosofijos recepcija“ (Ruzas, Šaulauskas 2010: 74).

² „Transcendencijos“ sąvoka – Šliogerio filosofijos kontekste – įvardija autonominę ontinę sritį, t. y. daiktiškumą anapus bet kokių sąmonės manifestacijų ar kalbinių identifikacijų.

instancija, o imanentinę sąmonės plotmę mąstytojas tapatina su kalba ir ją traktuoja kaip antrinį fenomeną patirtiniame santykiuje, kaip subjekto „sandūros“ su jusline plotme generuotą efektą.

Šliogerio patyrimo sampratos struktūra: juslinės plotmės pirmumas patirtiniame santykiuje

Filosofinės pozicijos, neigiančios subjekto ir objekto dichotomiją ir teigiančios kalbinių struktūrų pirmumą juslinės patirties atžvilgiu, susiduria su identiška problema: kaip paaiškinti esmingą patirties individualumą, juk patyrimo aktą atlieka konkretus, individualus episteminis subjektas. Tačiau kalbinės struktūros pagal apibrėžimą yra intersubjektyvios. Kaip teigė Ludwigas Wittgensteinas, „privati kalba“ yra *contradictio in adjecto*. Todėl kalbinių struktūrų traktavimas epistemikoje kaip patiriamo objekto *conditio sine qua non* universalizuoja, t. y. anonimizuoja, patirtinį procesą ir negali paaiškinti partikuliarinio (individualiojo) šio proceso lygmens.

Šliogerio patyrimo sampratoje teigiama transcendentinio objekto pirmumo, reflektuojančio subjekto atžvilgiu, tezė neigia vienamatę-reduktivistinę patyrimo sampratą, kai patyrimo objektas radikaliai subjektyvuojamas, t. y. identifikuojamas kaip subjekto primestų kalbinių struktūrų konstruktas. Šliogeris teigia nekalbinę patiriamų objektų dimensiją, kuri suponuoja individualų patyrimo lygmenį. Ši nekalbinė dimensija yra įvardijama „juslumo“ sąvoka. Juslumas traktuojamas kaip radikaliai individualiai patiriama objekto savybė, neredukuojama į antjuslinę anonimišką-universalią kalbos dimensiją: „[j]ei kalba ženklina ar išsako kokią nors reikšmę, tai

jos juslinė duotis (turima omenyje grafemos ir fonemos – M. R.), pati naiviausia ir pirmapradiškiausia duotis, nei ženklina, nei ką nors reiškia“ (Šliogeris 2005a: 20).

Duotis, arba objektas, visų pirma duotas jusliškai. Antjuslinę duotį Šliogeris traktuoja kaip *contradictio in adjecto*: „[n]esama nejuslinių duočių“ (Šliogeris 2005a: 184). Todėl joks episteminis veiksmas yra negalimas be juslinio referento implikacijos. Svarbu pažymėti, kad Šliogerio filosofijoje juslinė objekto dimensija traktuojama objektyvistiskai, tai yra skirtingai nei empiristinės filosofijos tradicijoje, neredukuojama į subjektyvią, antrinę pojūčių savybę ir traktuojama kaip radikalus *anapus subjektyvumo*: „[...] Esmas (juslumas – M. R.) [...] yra absoliutus *aposteriori* ir duotas tik baigtinės būtybės baigtinėje patirtyje“ (Šliogeris 2005a: 198).

Tuo tarpu Heideggerio filosofijoje esminė patyrimo sąlyga traktuojama kaip juslinės objekto dimensijos transcendavimas, tai yra antjusliškas-idealus betarpiškos (juslinės) objekto duoties peržengimas. „Heideggeris ypač pasižymėjo dėl savo intensijų paneigti post-dekartinės epistemologijos ir sąmonės filosofijos sukonstruotą vidaus/išorės distinkciją“ (Keller 1999: 112). Objektai visų pirma patiriami ne kaip išoriniai materialūs objektai (*Vorhandenes*), bet kaip reikmenys (*das Zeug*): „[e]sinių būtis pasirodo per jų parankumą“ (Heidegger 1977: 96). „Parankiškas“ patyrimas Heideggerio filosofijoje traktuojamas kaip kasdienybėje funkcionuojantis pirminis episteminis santykis su objektu kaip prietaika (*Bewandtniss*) *kam nors*. Kitaip sakant, kasdienis, įprastas subjekto patyrimas yra *a priori* praktinis³ arba

³ Mintauto Gutausko teigimu, „[p]raktinis“ (Heideggerio filosofijos kontekste – M. R.) turi būti suprantamas daug plačiau – tai ne tik naudojimas, bet ir suin-

pragmatinis⁴. Reprerzentatyvistinis-teorinis santykis su objektu jau yra pragmatinio santykio išvestinis modusas.

Tiek Heideggeris, tiek Šliogeris kaip pamatinę episteminio veiksmo sąlygą įvardija jo iki-predikatyvinį lygmenį. Tačiau šiuo atveju panašumas tarp filosofų pozicijų yra stilistinio, bet ne turinio pobūdžio. Heideggeriui iki-predikatyvus lygmuo nėra betarpiškas juslinis patyrimas: „[k]iekvienas iki-predikatyvus, elementarus parankybės regėjimas jau savaime yra suprantantis-interpretuojantis“ (Heidegger 1977: 198). Taigi, iki-predikatyvus objekto patyrimas Heideggerio koncepcijoje suvokiamas ne kaip juslumo prezencija, bet kaip aprezencija – kaip hermeneutinis santykis (nors, pasak Heideggerio, šis pirminis hermeneutinis santykis egzistuoja dar iki refleksyvaus-teorinio patyrimo ir, kaip minėta, yra pastarojo *conditio sine qua non*). Hermeneutinis, suprantantis-interpretuojantis, patyrimo teigimas Heideggerio filosofijoje aiškiai suponuoja kalbinės plotmės pirmumą daiktinės plotmės atžvilgiu, todėl, skirtingai nei Šliogerio filosofijoje, iki-predikatyvus patyrimas traktuotinas ne kaip juslinis, bet kaip (kalbinis) antjuslinis patyrimas.

Šliogerio filosofijos kontekste iki-predikatyvus patyrimas traktuotinas kaip niekaip nemedijuotas juslinis „nulinis taškas“ tiesiogine tų žodžių reikšme: kadangi iki-predikatyvus santykis su objektu „[...] visada lieka už kalbos, kadangi jis pirmes-

teresuotas buvimas pasaulyje, iš kurio suinteresuotumo, rūpesčio daiktai, kiti ir savimi yra kas nors suprantama, su kuo nors yra dirbama, veikiami ir t. t. Koks nors daiktas pasaulio atvirtyje aptinkamas ne kaip grynas daiktas, bet kaip įrankis (*Zeug*), parankus daiktas (*Zuhandene*)“ (Gutauskas 2010: 55).

⁴ Heideggerio filosofijos tyrinėtojas Hubertas Dreifusas *Būtyje ir laike* (*Sein und Zeit*, 1927) plėtojama filosofiją įvardija kaip egzistencinę-pragmatinę fenomenologijos reinterpretaciją (Dreifus 1991).

nis ir ankstesnis už pasaulio įkalbinimą ir daiktų įvardijimą [...]. Vadinasi, jis (iki-predikatyvus santykis – M. R.) nepriklauso nei nuo „laiko“, nei nuo „erdvės“, nei nuo „istorijos“ (Šliogeris 1999: 302). Šiuo atveju Šliogeris netiesiogiai polemizuoja tiek su heidegeriškąja, tiek su kantiškąja patyrimo samprata. Pirminiame patyrimo lygmenyje Šliogeris radikalai eliminuoja ne tik istoriškai specifikuotos, kultūrinio-istorinio konteksto determinuotos patirties komponentą (*à la Heidegger*)⁵, bet ir a-istorines transcendentalines *laiko* ir *erdvės* formas (*à la Kant*).

Taigi, Šliogeris radikalizuoja Heideggerio iki-predikatyvaus patyrimo sampratą. Ne tik refleksyvus-teorizuojantis pažinimas, bet ir suprantantis-interpretuojantis patyrimas yra išvestinis iki-predikatyvios juslinės patirties modusas, bet ne *vice versa*. Antjuslinę-kalbinę plotmę Šliogerio filosofijos kontekste tiksliausia būtų įvardyti kvazi-

⁵ Heideggerio filosofijos raidoje fiksuotinas lūžis (preliminariai tekstai nuo 1930 metų): perėjimas nuo a-istorinės formalios subjekto kasdienės patirties analizės prie radikalau patirties suistorinimo. „[...] Heideggerio mėginimai naujai iškelti būties klausimą baigėsi svarstymais apie tai, kad *Dasein* yra vieta, kur būtis sklaidžiasi istorijoje (*Geschichte*)“ (Mickūnas, Jonkus 2014: 105). Šio laikotarpio Heideggerio tekstuose patyrimas *ex definitione* funkcionuoja kaip istorinis, tai yra ontinės plotmės atverties galimybes (kurios kinta paraleliai kintant istoriniams tarpiniams) formuoja vyraujantis epochinis pasaulėvaizdis. Būtis nuolat „atveriamą“ istoriškai kintančių prasmų horizonte, bet niekada kaip neutrali būtis. Pavyzdžiui, tekste *Technikos klausimas* (*Die Frage nach der Technik*, 1953) Heideggeris teigia, jog nuo XVII šimtmečio įsivyrąja techninis pasaulėvaizdis, tam tikru būdu struktūruojantis, tvarkantis ir nurodantis individo patirtį. Daiktai „atveriami“ kaip potencialūs technologinės manipuliacijos objektai. Technikos esmė nėra tai, kas sukuriama ar pagaminama, bet daiktų išslaptinimo, išstatymo būdas (*Gestell*). Techniniame pasaulėvaizdyje „[...] vyraujantis išslaptinimas yra eksploatacija, kelianti gamtai reikalavimą tiekti energiją, kuri gali būti eksploatuojama ir kaupiama“ (Heideggeris 1992: 224).

juslumu, nes kalbinės duotys jau yra *duotys* tiesiogine to žodžio reikšme, tai yra jos turi ontologinio substanciškumo ir pozityvumo statusą: „[n]et matematinė vaizduotė, operuojanti abstrakčiausiais vaizdiniais, neturinčiais juslumo ekvivalento ir išreikšiančiais grynuosius santykius, vis dėlto turi reikalo su skaitmenimis ir raidėmis, vadinas, su minimaliais vaizdiniais, kuriuose vis dar išlieka juslumo pėdsakai ir apibrėžtumas, lemiantis tai, kad matematikos terpėje turime reikalą su esiniais, o ne su Nieku“ (Šliogeris 2005a: 149).

Tačiau kalbinė plotmė, nors ir išvestiniu modusu, pažintiniame procese atlieka lygiagrečių vaidmenį juslinės plotmės atžvilgiu. Kalbinė plotmė funkcionuoja kaip radikali ambivalencija – dialektiška pažinimo *riba* ir *galimybė*: „[...] [d]aikto forma mums nėra duota kaip monolitiška prezencija: forma išskyla kaip savotiškas „idealas“, kaip daikto profilinių kontūrų ideali riba, kuri niekada nepasiekiamą ir negali tapti ištiesine duotimi“ (Šliogeris 2005a: 332). Pažintinis santykis *kaip pažintinis santykis* yra įmanomas tik kaip individualizuojantis santykis (bet ne kaip transcendentuojantis, t. y. peržiangiantis juslinę plotmę), kai objektyvi juslinė plotmė procesualiai skyla į subjektyvius kalbinius, kvazi-juslinius fragmentus, nuolat išlaikančius „branduolinią“ juslinį turinį. Kitaip sakant, kalbinė plotmė atlieka juslumo įprasminimo, struktūravimo funkciją. Taigi, kalbinę plotmę Šliogerio filosofijoje galima įvardyti ir kaip epistemologinę *ribą* (juslumas kaip totalinis, objektyviai funkcionuojantis nepažinus paviršius, bet koks kalbinis bandymas apibrėžti juslumą patiria fiasko dėl savo subjektyvaus-reduktivistinio pobūdžio) ir kaip epistemologinę *galimybę* (patyrimas yra įmanomas tik kaip kalbinis-įprasminantis ir struktūruojantis patyrimas).

Kitaip nei Heideggerio filosofijoje, kur objektas suvokiamas kaip vienmatė kalbinė duotis (totalybė), Šliogerio filosofijoje objektas funkcionuoja kaip dvimatė struktūra, sudaryta iš juslinio ir kalbinio matmenų. Jusliniu matmeniu šiuo atveju įvardijama ne materialio objekto „bazė“, o tiesiogiai patiriamas partikuliarus „juslumo likutis“ kaip pamatinė episteminio veiksmo ir santykio sąlyga. Nei egzistencinė-hermeneutinė (heidegeriškoji) fenomenologija, nei klasikinė (huserliškoji) fenomenologija neneigia juslinio, substancinio pagrindo (Heideggeriui tai būtų vidupasauliškieji esiniai (*innerweltlich Seiendes*), Husserliui – *hiletiniai* duomenys), tačiau neigia grynojo juslumo kaip struktūrinio patyrimo elemento galimybę.

Heideggerio filosofijoje esinių (ontinė) plotmė *atveriamą* antjuslinėje istorinėje kalbos terpėje – „[...] kalba yra būties namai [...]“ (Heideggeris 1989: 238). Heideggeris kritikuoja tradicinę „esmės“ (*Wesen*) sampratą, kai esmė nurodo į stabilų predikatą, garantuojantį daikto tapatybę. Pavyzdžiui, Šliogeriui esminė bet kokio objekto ar daikto savybė yra jo antlaikiška ir a-istorinė juslinė duotis, o Heideggerio filosofijoje esinys (daiktas) *yra įmanomas patirti* tik iš istorinės sąmonės perspektyvos. Kitaip sakant, objektas tampa objektu, kai yra „infekuojamas“ istorinės sąmonės. Sąvoką „esmė“ Heideggeris interpretuoja kaip veiksmožodį ir žodžio „esti“ (*währen*) sinonimą. Tokiu būdu Heideggeris pateikia deesencializuotos esmės sampratą. Daiktų esmės nėra antlaikiškos, bet kinta priklausomai nuo istorinio konteksto ir yra „atveriamos“ kalbinėje epochinio pasaulėvaizdžio plotmėje⁶: „kalba suteikia daiktams jų esmę, ji „kreipia mus“ taip, kad daiktai pasireiškia

⁶ Išsamiau žiūrėti 5 išnašą.

tam tikru ypatingu būdu, kalba sukuria ke-
lius, kuriais galime judėti tarp esinių [...]“
(Wrathall 2006: 94).

Husserlio filosofijoje *hiletinius* duome-
nis konstituoja, arba prasmingai „įformina“,
prasminę tapatybę suteikia transcendentali-
nė intencionalių sąmonės aktų plotmė:
„[k]iekvienas objektas, kurį ego kada nors
turėjo omenyje, apie kurį mąstė, kurį ver-
tino, su kuriuo ką nors darė (*behandelte*),
taip pat kiekvienas objektas, kurį jis įsi-
vaizdavo ar galėjo įsivaizduoti, nurodo į
savo nuosavą sistemą ir pats egzistuoja tik
kaip tos sistemos koreliatas“ (Husserl 2005:
82). Šliogerio patyrimo sampratoje, kalbant
huserlišku stiliumi, *hiletiniai* duomenys
patiriami *tiesiogiai* (nominalia šių žodžių
reikšme) kaip *hiletiniai* duomenys ir tik *po
to* įprasminami, struktūruojami antrinio kal-
bos fenomeno. Arba, kalbant heidegerišku
stiliumi, vidupasauliškieji esiniai patiriami
tiesiogiai kaip vidupasauliškieji esiniai arba
kaip gryniesiems objektai (*Vorhandenes*) ir tik
po to įprasminami kalbos. Kitaip sakant,
Šliogeris teigia juslinės plotmės patyrimo
galimybę be kalbinės plotmės: juslinė duotis
patiriama *be duoties sąlygų*.

Ir būtent objektas *kaip objektas* Šlioge-
rio patyrimo sampratos kontekste gali funk-
cionuoti kaip jausmo ir antjausmo (kalbos)
balansas arba dialektika. Eliminavus vieną
ar kitą matmenį objektiškumo sąvoka ne-
tenka reikšmės. Atėmus jausmo matmenį,
tai yra radikalčiai desubstancionalizuojant
patyrimą (traktuojant patyrimą kaip grynai
sąmonės ar kalbos konstituojamą aktą),
objektas virstų totaline aprezencija (grynuo-
ju antjauslumu), o atėmus kalbinį matmenį
objektas virstų totaline prezencija (grynuoju
jauslumu)⁷.

⁷ Grynasis antjauslumas „post-heidegerinėje“ Šlioge-
rio filosofijoje yra įvardijamas *Niekio* sąvoka, gryna-

Šliogerio patyrimo sampratos struktūra: subjektyvios plotmės kaip radikalaus negatyvumo vaidmuo patirtiniame santykiyje

Šliogerio filosofijoje subjektas traktuojamas
kaip nedisponuojantis jokiais *apriori-
nėmis* struktūromis, determinuojančiomis
patyrimą. Subjektas, o tiksliau subjekto
sąmonė yra įvardijama kaip radikalus ne-
gatyvumas⁸. Šliogeris teigia meta-juslinį
subjekto kaip pamatinės stokos arba geismo
lygmenį. Sąmonės intencionalumą, kurį
fenomenologinė filosofija įvardija kaip
pamatinę sąmonės savybę, Šliogeris trak-
tuoja kaip išvestinę sąmonės negatyvumo
pasekmę: „[i]ntencionalumas žymi pama-
tinę ontotopinę stoką, pamatinę niekybę
kaip sąmonės gyvenimo impulsą ir bedugnį
pagrindą. [...] [S]ąmonės intencionalumas,
kuriuo remiasi visa huserliškojo tipo feno-
menologija, tėra tik antrinis fenomenas“
(Šliogeris 2005a: 107).

Tad *subjektyvumas* Šliogerio filosofijoje
traktuotinas kaip permanentinės įtampos ir
sankirtos taškas tarp fenomeninio, epistemi-
niame santykiyje (sandūroje su jusline plot-

sis jauslumas – *Esmo* sąvoka: „[...] filosofinėje Arvydo
Šliogerio kalboje Būtis ir Esmas virsta priešybėmis,
priešingais tikrovės poliais. Esmas laikomas tikrąja
transcendencija, o Būtis (Niekis) – pseudotranscenden-
cija. Esmas siejamas su grynuoju jauslumu, o Būtis – su
grynuoju antjauslumu, kuris visų pirma esąs kalbos sti-
chija“ (Kardelis 2006: 211).

⁸ Tiksliau Ritos Šerpytytės pastebėjimu, „[d]ar *Nie-
kio* varduose Niekį ir naikinimą susiedamas visų pirma
su sąmone, A. Šliogeris išreiškia J.-P. Sartre’ui artimą
požiūrį [...]“ (Šerpytytė 2008: 46). Tačiau greičiausiai
pamatinę subjekto kaip radikalaus negatyvumo (Niekio)
sampratos įtaką Šliogerio filosofijai padarė Georgo Wil-
helmo Friedricho Hegelio subjekto samprata, išdėstyta
veikale *Dvasios fenomenologija* (*Phänomenologie des
Geistes*, 1807). Neatsitiktinai straipsnių rinkinys *Nie-
kio* vardai yra publikuojamas tais pačiais metais (1997)
kaip ir Šliogerio į lietuvių kalbą verstas minėtas Hegelio
veikalas.

me) konstituoto *ego* ir kvazi-noumeninio, nereprezentuojamo sąmonės negatyvumo (Niekio): subjektas funkcionuoja kaip radikalaus pozityvumo (grynojo juslumo) ir radikalaus negatyvumo (grynojo antjuslumo) registras. Galima paradoksaliai teigti, kad subjektyvumo sąlyga nėra *pats subjektyvumas*. Subjektyvumo steigties sąlyga yra juslinė plotmė arba, kantiškais terminais kalbant, „išoriniai objektai“. Todėl juslinė plotmė, o ne subjektas yra episteminio veiksmo atskaitos taškas. Autonomiškas subjektas, funduojamas *apriorinės* transcendentalinės struktūros, Šliogerio subjekto sampratos kontekste reikštų aporetinę hipostazaciją: subjektas, autonomiškai funkcionuojantis anapus daiktiškos plotmės ir *savarankiškai* konstituojantis patyrimo „medžiagą“, yra ne tik epistemiškai inkoherentiškas, bet ir apskritai negali funkcionuoti *kaip subjektas*.

Tokiam heteronomiškam, išscentruotam subjektui nusakyti veikale *Niekis ir Esmas* Šliogeris sukuria naują sąvoką „Esu?“. Subjektas Šliogerio filosofijoje traktuojamas kaip (ne)estintis anapus bet kokio tapatybės principo. „Esu?“ nėra net duotas įprastine šio žodžio reikšme. Jis svyruoja tarp duoties ir neduoties ir vyksta kaip neduoties ėjimas į duotį“ (Šliogeris 2005a: 213). Bet kokia kalbinė subjekto identifikacija-tapatybė funkcionuoja kaip fikcinis gynybinis modelis ir atsakas į ontologinį nebaigtumą. Todėl Šliogerio subjekto sampratai nusakyti ypač tinka slovėnų filosofo Mladeno Dolaro teiginys, jog „subjektas yra esmiška *nesėkmė* (kursyvas – M. R.) tapti objektu“ (Dolar 1993: 77–78).

Tad Šliogerio filosofijoje *apriorinės* struktūros ar kalbinės koordinatės nėra pamatinės patyrimo sąlygos. Pačios kalbinės koordinatės yra išvestinis subjekto negatyvumo modusas, o tiksliau – kalbinė plotmė

funkcionuoja kaip subjekto ontologinio užbaigtumo stokos kompensacinis mechanizmas ir tik *po to* kaip patyrimo sąlyga. Kitaip sakant, pamatinė patyrimo sąlyga yra ne kalbinės koordinatės, o radikalus subjekto negatyvumas: radikalus negatyvumas „[...] funduoja bet kokią subjektiškumą, o netiesiogiai – ir objektiškumą. [...] Niekis (radikalus negatyvumas – M. R.) yra bet kokio esinio pasirodymo sąlyga, bet kaip tik todėl pati ši sąlyga nepasirodo, nes yra uždengiama esinio“ (Šliogeris 2005a: 150–151).

Radikalus sąmonės negatyvumas, kaip subjektyvumą funduojantis elementas, taip pat yra esminė argumentacinė determinantė, Šliogerio patyrimo sampratai leidžianti išvengti subjektyvistinio reduktyvizmo. „Toks sąmonės sugebėjimas ne-būti jokia jusliškai apčiuopiama esatimi ir teikia jai galimybę pažinti esinius, matyti pasaulį kaip *kitą* (kursyvas – M. R.) [...]“ (Rubavičius 1998: 5). Pačia griežčiausia prasme – *kito* (šiuo atveju objektyviai funkcionuojančios juslinės duoties) neįmanoma patirti kaip *kito*, jeigu *kitas* yra subjekto imanentinių struktūrų projekcija. Juslinės duoties kaip objektyvaus „juslinio likučio“ patyrimas yra įmanomas tik radikalaus antjuslumo (radikalaus negatyvumo) „fone“. Kaip buvo minėta, kalbinė plotmė jau turi ontologinio substanciškumo, o tai yra pozityvumo statusas, todėl traktuotina kaip kvazi-juslinė plotmė⁹. Taigi, tiek transcendentalinės, tiek kalbinės koordinatės pagal apibrėžimą negali atverti juslinės plotmės *kaip juslinės*. Kalbinės koordinatės veikia jau kaip juslinę plotmę imanentizuojančios arba subjektyvuojančios funkcinės struktūros.

⁹ Šiuo atveju galima vartoti tiek kvazi-juslinės, tiek kvazi-antjuslinės plotmės sąvokas, nes tai yra ne antonimai, o sinonimai.

Heideggerio filosofija radikalčiai neigia subjekto ir objekto dualizmą. Epistemologinę idėją apie kontempliatyvų ar teorizuojantį subjektą, kuris patiria objektą kaip radikalią *kitybę*, Heideggeris traktuoja kaip fiktyvią: „[k]iti“ – tai nėra tai, kas už manęs, liekana, iš kurios išsiskiria „aš“; priešingai, „kiti“ yra tie, nuo kurių dažniausiai *neatsiskiriama*, [...]. Šitokia ir-čia-būtis-su-kitais neturi ontologinio su-objektinės-būties-viduje-pasaulio pobūdžio. Šitas „su“ yra čia-būtiškas, o „ir“ reiškia būties kaip apdairiai besirūpinančios būties-pasaulyje vienodumą“ (Heideggeris 1992: 68–69). Taigi, Heideggeriui subjekto prigimtis yra neatskiriama nuo pragmatinių-hermeneutinių praktikų, per kurias subjektas veikia ir objektyvuoja pasaulį. Neatsitiktinai subjektui aprašyti Heideggeris vartoja terminą „būtis-pasaulyje“ (*In-der-Welt-sein*), nusakantį ne tik čia-būties (*Dasein*) egzistavimo, bet ir patyrimo būdą. Kitais žodžiais tariant, „būtis-pasaulyje“ nėra vien egzistencinė kategorija ar ontologinis terminas, bet terminas, turintis ir aiškias epistemologines implikacijas, nukreiptas prieš dualistinio patyrimo sampratą. Veikale *Pamatinės fenomenologijos problemos* (*Die Grundprobleme der Phänomenologie*, 1927) Heideggeris kritikuodamas dualistinę ontologiją tampa artimas Johanno Gottliebo Fichte's idealizmui ir subjektyvistiniam reduktyvizmui, teigiančiam, jog objektui *objektyvumo* statusą suteikia subjekto episteminės galios: „[j]eigu mes pagrįstai pradėsime savo analizę ne nuo izoliuoto subjekto, bet nuo objekto-subjekto santykio, svarbu paklausti: kodėl subjektas „reikalauja“ objekto, ir atvirkščiai? Artikuluotas esinys ne iš savęs tampa objektu [...], bet objektyvuojamas *per* subjektą. Būtis yra be

subjekto, bet objektai egzistuoja tik subjektui, kuris atlieka objektyvavimo veiksmą“ (Heidegger 1989: 223).

Skirtingai negu Heideggerio, Šliogerio filosofija lieka dualistinės ontologijos ir epistemologijos rėmuose. Kadangi sąmonės plotmę Šliogeris traktuoja kaip radikalų antjulumą arba negatyvumą, o daiktišką plotmę – kaip radikalų julumą arba pozityvumą, tokia pozicija leidžia jam išsaugoti tiek subjekto, tiek objekto sąlyginį autonomiškumą – sąmonė yra permanentiškai susvetimėjusi (negatyvi) su jos patiriamu jusliniu objektu. Todėl Šliogerio patyrimo sampratoje objekto *kitoniškumas* traktuotinas ne kaip atsitiktinis ir laikinas, bet kaip principinis ir nepaneigiamas.

Išvados

Šliogerio patyrimo teorijoje yra postuluojamas objekto ir subjekto dualistinis santykis. Tačiau esminė šio epistemologinio dualizmo charakteristika – objekto ir subjekto santykio asimetriškumas. Objekto juslinė plotmė yra pirminis nesubjektyvus komponentas, atveriamas patirtiniame santykyje, o subjektyvi kalbinių struktūrų plotmė yra „uždelstas“, antrinis juslinės plotmės patyrimo efektas. Heideggerio patyrimo teorijoje susiduriame su radikaliai priešinga pozicija. Subjektyvumo plotmė yra ta „bazinė“ platforma, kurioje konstituojamas bet koks objektyvumas. Kitaip sakant, Heideggerio filosofijoje subjekto (ir tik subjekto) būtis yra visų patirtinių galimybių pagrindas ir prasminis horizontas.

Pamatinė patyrimo sąlyga Šliogerio filosofijoje nėra nei transcendentalinės laiko ir erdvės formos, nei kalbinės struktūros, bet radikalus subjekto negatyvumas. Šliogeris desubstancializuoja episteminių subjektą, traktuodamas sąmonę kaip permanentinę

stoką, niekį ir susvetimėjimą su objektine plotme. Tokia traktuotė leidžia Šliogerui išvengti subjektyvistinio reduktyvizmo ir teigti dualistinę epistemologiją. Pirminiaime, fundamentaliame patyrimo lygmenyje negatyvi sąmonė patiria juslinius objektus *qua* objektus netarpininkaujant jokioms kalbinėms konstrukcijoms. Kalbinės konstrukcijos yra tik antrinis, subjekto generuo-

jamas fenomenas – iliuzinė pastanga įveikti negatyvumą ir pažinti objektą. Heideggeris taip pat teigia iki-predikatyvų patirties lygmenį, kurį jis priešina technomoksliniam teoriniam pažinimui. Tačiau Heideggerio iki-predikatyvus lygmuo nėra „nulinis“ juslinis lygmuo, bet yra pragmatinis „parankiškas“ ir kalbinis „suprantantis-interpretuojantis“ patyrimas.

LITERATŪRA

Dolar, M. 1993. Beyond Interpellation. *Qui Parle* vol. 6, nr. 2.

Dreifus, H. 1991. *Being-in-the-World: A Commentary on Heidegger's Being and Time*. Cambridge, Mass./London: MIT Press.

Gutauskas, M. 2010. *Dialogo erdvė. Fenomenologinis požiūris*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Heidegger, M. 1977. *Sein und Zeit*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.

Heidegger, M. 1989. *Die Grundprobleme der Phänomenologie*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.

Heideggeris, M. 1989. Apie humanizmą. In B. Kuzmickas ir kt. (sud.). *Gėrio kontūrai: Iš XX a. užsienio etikos*. Vilnius: Mintis.

Heideggeris, M. 1992. Būtis ir laikas. In A. Šliogeris (sud. ir vert.). *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis.

Heideggeris, M. 1992. Technikos klausimas. In A. Šliogeris (sud. ir vert.). *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis.

Husserl, E. 2005. *Karteziškosios meditacijos*. Aidai/ALK.

Kardelis, N. 2006. Tikėtinas mitas apie Niekį ir Esmą. *Athena*, nr. 1.

Keller, P. 1999. *Husserl and Heidegger on Human Experience*. New York: Cambridge University Press.

Mickūnas, A.; Jonkus, D. 2014. *Fenomenologinė filosofija ir jos šešėlis*. Vilnius: Baltos lankos.

Rubavičius, V. 1998. Kelias iš niekio pinklių. *Literatūra ir menas*, nr. 48.

Ruzas, M.; Šaulauskas, M. P. 2010. Pozityvioji ir negatyvioji tikrovės tematizacija. Šliogeris ir Baudrillard'as. *Problemos* 78.

Šerpytytė, R. 2008. Nihilizmas Lietuvoje, arba kas bendra tarp A. Šliogerio ir E. Severino. *Problemos* 73.

Šliogeris, A. 1997. *Niekio vardai: septyni antropopijos etiudai*. Vilnius: Pradai.

Šliogeris, A. 1999. *Alfa ir Omega: ontopopijos metmenys*. Vilnius: Pradai.

Šliogeris, A. 2005a. *Niekis ir esmas*. T. I. Vilnius: Apostrofa.

Šliogeris, A. 2005b. *Niekis ir esmas*. T. II. Vilnius: Apostrofa.

Wrathall, M. 2006. *How to Read Heidegger*. New York: W. W. Norton & Company.

THE ASYMMETRY BETWEEN SENSUALITY AND METASENSUALITY IN ARVYDAS ŠLIOGERIS' CONCEPTION OF EXPERIENCE

Mantautas Ruzas

Abstract. The article analyses Arvydas Šliogeris' conception of experience and contrasts it with Heidegger's philosophy. In Šliogeris' conception an experienced object is treated differently than in Heidegger's – the object is not articulated in the plane of immanence and not constituted by the intentional acts of consciousness or signification. In Šliogeris' philosophy object is treated as a transcendent thing which can be experienced only from the radical dualistic standpoint based on irreducible dichotomy between consciousness and the thing.

Šliogeris associates the plane of transcendent things with exterior pure sensuality. In Šliogeris' understanding, sensual givens are experienced without conditions of the possible givenness and are given prior to the meta-sensual plane of language. Heidegger's conception of experience, on the contrary, is based on the premise that the plane of language is prior to sensual givens. In Heidegger's analysis, everyday life-experience fundamentally functions as hermeneutical practice, i.e. as experience which already understands and interprets.

Keywords: Arvydas Šliogeris, Martin Heidegger, experience, ontology, epistemology

Įteikta 2015 m. rugpjūčio 27 d.